

उत्तराणि
संस्कृत

VIII

उत्तराणि

खण्ड-क, ख, ग एवं अभ्यास-प्रश्नपत्र

खण्ड: 'क' (अपठितांश-अवबोधनम्)

अभ्यास-कार्यपत्रिका-1

- 1 I. (क) वृक्षाः (ख) वृक्षाणाम् (ग) अस्माकम् (घ) वृक्षारोपणम्
II. (क) वृक्षैः फलानि, पुष्पाणि, विविधाः ओषधयः च प्राप्यन्ते।
(ख) अद्यत्वे पर्यावरणरक्षार्थं वृक्षारोपणदिवसः मान्यते, वनमहोत्सवः च आयोज्यते।
III. (क) अस्याः (ख) वृक्षाः
(ग) अधुना (घ) अधुना, सर्वतः, अतीव, च, अद्यत्वे
IV. वृक्षाणाम् उपयोगिता।
- 2 I. (क) अल्बर्टः (ख) तथ्याधारिता (ग) कोचमहाभागः (घ) महाविद्यालये
II. (क) बरान शिक्षकः अपृच्छत्—'यत्प्रूशिया-देशेन फ्रांसदेशः वाटर-लू क्षेत्रे कदा पराजितः?
(ख) अल्बर्टेन उक्तम्—नाहं जानामि।
III. (क) 'पराजितः' (ख) 'न'
(ग) 'अध्यापकः' (घ) 'अल्बर्टाय'
IV. 'अल्बर्टः' इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-2

- 1 I. (क) रविकराः (ख) कमलानि (ग) ईश्वरम् (घ) पक्षिणाम्
II. (क) प्रातः जनाः विष्टरं परित्यज्य कर्मलीनाः भवन्ति ईश्वरं च ध्यायन्ति।
(ख) अस्मिन् समये छात्राः वेदाध्ययने स्वाध्यायं च कुर्वन्ति, वेदमन्त्रान् च कण्ठस्थी कुर्वन्ति।
III. (क) परित्यज्य (ख) च, अपि (ग) ल्यप् (घ) उदितम्
IV. प्रातः कालस्य दृश्यम्।
- 2 I. (क) तस्करः (ख) बुद्धेन (ग) बुद्धस्य (घ) बुद्धः
II. (क) महात्मा बुद्धः तस्करम् अकथयत्—'अहम् तु अतिष्ठम् परं त्वम् कदा स्थास्यसि?'
(ख) तस्करः बुद्धस्य चरणयोः अपतत् अवदच्य—'कृपया मां शिक्षयतु, अहम् कथं तिष्ठेयम्।'
III. (क) 'भगवान्' (ख) अहम्
(ग) लोट् लकारः। (घ) तुमुन्
IV. 'भगवान् बुद्धः' इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-3

- 1 I. (क) श्रीरामस्य (ख) रावणः (ग) चतुर्दशवर्षाणि (घ) रामेण
II. (क) श्रीरामः रावणं हत्वा सीतां प्राप्नोत्।
(ख) रामेण सह सीता लक्ष्मणश्च वनम् अगच्छताम्।
III. (क) क्त्वा (ख) अस्ति (ग) रामाय (घ) श्रीरामः
IV. आदर्शः पुरुषः श्रीरामः
- 2 I. (क) मनुष्याः (ख) मनुष्याणाम् (ग) प्रकृतिः (घ) मनुष्यः
II. (क) अधिकं धनम् अर्जयितुं जनाः रासायनिक-उर्वरकाणाम् प्रयोगं कृत्वा क्षेत्राणां मृतिकां प्रदूषयन्ति।
(ख) स्वार्थाभिभूतः मनुष्यः वनानि कर्तयति।
III. (क) 'स्वार्थाभिभूतः' (ख) 'अस्' (ग) 'मनुष्यः' (घ) 'द्वितीया'
IV. 'प्रकृतिः मनुष्यस्य सहचरी'—इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-4

- 1 I. (क) ब्राह्मणः (ख) राज्ञा (ग) माधवस्य भार्या (घ) ब्राह्मणः
II. (क) ब्राह्मणः अन्तियत् यत् 'बालकः नकुलेन खादितः।'
(ख) ब्राह्मणः उज्जयिन्यां वसति स्म।
III. (क) रक्षार्थम् (ख) रक्तविलिप्तम् (ग) ब्राह्मणः (सः) (घ) ल्यप्
IV. विप्र-नकुल-कथा
- 2 I. (क) चतुर्षु (ख) नृपः सुदर्शनः (ग) कथाभिः (घ) हितोपदेशः
II. (क) नृपः सुदर्शनः नीतिशास्त्रोपदेशाय स्वपुत्रान् विष्णुशर्मणः करे समर्पितवान्।
(ख) विष्णुशर्मा तान् राजकुमारान् पशु-पक्षि-जन्तूनां मनोरञ्जकाभिः कथाभिः शिक्षितवान्।
III. (क) च, ततः (ख) विष्णुशर्मा (ग) सुदर्शन (घ) हितोपदेशाय
IV. 'हितोपदेशः'—इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-5

- 1 I. (क) श्वेतकेतुः (ख) गुरोः (ग) आत्मा (घ) वटफलम्
II. (क) श्वेतकेतुः विद्यां प्राप्य आत्मानम् सर्वश्रेष्ठम् अमन्यत्।
(ख) पिता श्वेतकेतुम् आत्मनः विषये उपादिशत्।
III. (क) पठित्वा (ख) 'श्वेतकेतवे' (ग) आरुणिः (घ) 'दृश्'
IV. 'आत्मज्ञानम्' इति समुचितं शीर्षकम्।

- 2 I. (क) मनुष्यैः (ख) शिक्षा (ग) शिक्षितजनः (घ) शिक्षाम्
 II. (क) शिक्षा एतादृशी स्यात् येन पाठ्यपुस्तकानां ज्ञानपुरस्सरं गभीरा चिन्तनदिशामपि प्राप्नुवन्तु।
 (ख) मनुष्यैः विद्या अध्येतव्या।
 III. (क) 'धनिकः' (ख) 'ते' (ग) 'शिक्षितः' (घ) 'शक्नुवन्ति'
 IV. 'जीवनोपयोगी शिक्षा' इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-6

- 1 I. (क) नरः (ख) शस्त्राणि (ग) मृत्योः (घ) श्रीकृष्णस्य
 II. (क) श्रीकृष्णः अर्जुनम् उवाच।
 (ख) यथा नरः जीर्णानि वस्त्राणि विहाय नवानि वस्त्राणि धारयति तथैव जीर्णं देहं व्यक्त्वा आत्मा नवं देहं धारयति।
 III. (क) जीर्णानि (ख) 'न' (ग) 'मारुतः' (घ) 'आत्मने'
 IV. 'अमरः आत्मा' इति समुचितं शीर्षकम्।
 2 I. (क) मूषकम् (ख) सिंहः (ग) सिंहः (घ) केसराणाम्
 II. (क) मूषक न्यवेदयत्—“भवान् मृगराजोऽस्ति, मां दीनं प्रति दयां कुरु।”
 (ख) सत्यमिदं यत् केनापि सह कृतः उपकारः निरर्थको न भवति।
 III. (क) अधः (ख) तुमुन् (ग) मूषकाय (घ) कस्मिंश्चित्
 IV. 'सिंह-मूषक-कथा'—इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-7

- 1 I. (क) सुशीलाय (ख) विनयः (ग) विनयः (घ) अध्यापकेभ्यः
 II. (क) विनयः सहर्षेण स्ववस्तूनि अन्येभ्यः प्रयच्छति।
 (ख) तस्य मधुरं व्यवहारम्, अभूतपूर्वं ज्ञानं मह्यम् रोचते।
 III. (क) 'वर्तते' (ख) चतुर्थी (ग) 'अनुकरणीयः' (घ) 'सहर्षेण'
 IV. 'मम प्रियं मित्रम्'—इति समुचितं शीर्षकम्।
 2 I. (क) हिमालयात् (ख) शत्रुभ्यः (ग) राष्ट्रपतिः (घ) एकता
 II. (क) जनतायाः निर्वाचिताः सदस्याः एव देशस्य शासनं संचालयन्ति।
 (ख) दक्षिणे हिन्दसागरः अस्य पादौ प्रक्षालयति।
 III. (क) विधिलिङ् (ख) 'पूर्ण-स्वतन्त्रम्' (ग) 'विद्यते' (घ) द्वितीया
 IV. 'अस्माकं देशः'—इति समुचितं शीर्षकम्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-8

- 1 I. (क) एकलव्यः (ख) निषादराजसुतः
(ग) द्रोणाचार्यस्य (घ) द्रोणाचार्यस्य प्रतिमाम्
- II. (क) द्रोणाचार्यः इति उत्तरम् अयच्छत्-‘त्वम् निषादोऽसि! अतः तुभ्यम् अस्त्रविद्याम् न दास्यामि।’
(ख) एकलव्यः सविनयम् उवाच-‘हे गुरुदेव, भक्तः सकाशात् अहम् अस्त्रविद्यां प्राप्तुम् आगतोऽस्मि।’
- III. (क) उपगम्य (ख) ‘अस्मि’ (ग) लृट् (घ) ‘द्रोणाचार्याय’
- IV. ‘एकलव्यस्य गुरुनिष्ठा’-इति समुचितं शीर्षकम्।
- 2 I. (क) वस्त्रम् (ख) दयानन्दस्य (ग) विश्वगुरुः (घ) महर्षिः दयानन्दः
- II. (क) दुखनिमग्ना माता स्वपुत्रं तु जले प्रवाहयति किन्तु स्व-शरीरं आच्छादयितुं शाटिकार्धं स्वसमीपे एव अपकर्षति।
(ख) दयानन्देन करुण-दृश्यः दृष्टः।
- III. (क) ‘क्री’ (ख) दृष्ट्वा (ग) ‘माता’ (घ) दयानन्दाय
- IV. करुण दृश्यः’ इति समुचितं शीर्षकम्।

खण्डः ‘ख’ (रचनात्मकं-लेखनम्)

अभ्यास-कार्यपत्रिका-9

- 1 (i) दृश्यते (ii) विद्यालयम् (iii) रुग्णाः (iv) प्राक् (v) व्यायामः
(vi) प्रसन्नमनसा (vii) उक्तम् (viii) पातव्यम् (ix) यः (x) वियुज्यते
- 2 (i) पुस्तकम् (ii) पठामि (iii) महापुरुषस्य (iv) जीवनचरित्रम् (v) रामायणे
(vi) वर्णनम् (vii) लेखकः (viii) ग्रन्थस्य (ix) महर्षिः वाल्मीकिः (x) सप्त
- 3 1. इदम् विद्यालयस्य चित्रम् अस्ति।
2. प्रथमतः प्रार्थनागारम् दृश्यते।
3. क्रीडाक्षेत्रे छात्राः क्रीडन्ति।
4. तत्र तरणताले बालकाः तरन्ति।
5. कतिपय छात्राः व्यायामं कुर्वन्ति, कतिपय च उद्याने भ्रमन्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-10

- 1 (i) शेते (ii) पशवः (iii) धावन्ति (iv) कृष्णवर्णः (v) वानरौ
(vi) मत्स्यं (vii) वर्तिकाः (viii) अस्याम् (ix) वातावरणम् (x) जातः

- 2 (i) चन्द्रस्य प्रतिदिनम् क्षयः भवति। (ii) शुक्लपक्षे चन्द्रस्य वर्धनम् भवति।
 (iii) पञ्चदश। (iv) कृष्णपक्षे अन्तिमा तिथिः अमावस्या भवति।
 (v) शुक्लपक्षस्य पञ्चदशीम् पूर्णिमा इति कथयामः।
- 3 1. इदं पुस्तकालयस्य चित्रम् अस्ति।
 2. अत्र बहूनि पुस्तकानि दृश्यन्ते।
 3. तत्र पुस्तकालयाध्यक्षः उपविष्टः अस्ति।
 4. छात्राः ध्यानेन पठन्ति।
 5. सर्वे तूष्णीम् तिष्ठन्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-11

- 1 (i) पर्यावरणरक्षायै (ii) पर्यावरणस्य (iii) अस्माभिः (iv) वृक्षाणाम् (v) स्थापनीया
 (vi) अधुना (vii) जलानि (viii) पुष्पपादपान् (ix) न्यूना (x) कर्तव्याः
- 2 (i) द्वारशकक्षायाः परीक्षापरिणामः अद्यैव आगतः। (ii) विद्यालयं गमनेन किम्?
 (iii) तर्हि परिणामं कुत्र पश्यानि? (iv) अस्मिन् विषये अहम् अनभिज्ञः।
 (v) धन्यवादं मित्र।
- 3 1. इदम् गृहोद्यानस्य चित्रम्।
 2. चित्रे एकः बालकः एका बालिका च वृक्षारोपणम् कुरुतः।
 3. तत्र अनेके पुष्पपादपाः सन्ति। 4. बालिका जलेन पादपं सिञ्चति।
 5. द्वौ अपि बालौ प्रसन्नौ स्तः।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-12

- 1 (i) अहम् आपणं गच्छामि। (ii) अहं स्वपित्रे औषधिम् आनेतुं गच्छामि।
 (iii) तव पिता केन रोगेण पीडितः अस्ति। (iv) मित्र! तावत् शीघ्रम् चल।
 (v) एतत् चलामि।
- 2 (i) दीपावलिः हिन्दूनाम् प्रमुखः उत्सवः अस्ति। (ii) अस्मिन् दिने श्रीरामचन्द्रः अयोध्याम् आगच्छत्।
 (iii) अस्मिन् दिने जनाः स्वगृहाणि भूषयन्ति। दीपकान् प्रज्वालयन्ति।
 (iv) दीपावल्यां रात्रौ किं भवति? (v) अधुना गृहम् गच्छ।
- 3 1. इदम् होलिकोत्सवस्य दृश्यम् अस्ति।
 2. हिरण्यकशिपोः इङ्गितेन होलिका भक्तप्रह्लादं ज्वालयितुं प्रयत्नम् अकरोत्।
 3. परम् ईश्वरस्य अनुकम्पया प्रह्लादः तु अदग्धः होलिका च स्वयमेव दग्धा जाता।

4. अस्मिन् दिने जनाः परस्पर-द्वेषं विस्मर्य रङ्गक्रीडां कुर्वन्ति।
5. जनाः अन्योन्यस्य उपरि विविध-वर्णानि क्षिपन्ति गुलालं च लिम्पन्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-13

- 1 (i) छात्रावासतः (ii) तत्रास्तु (iii) लब्धम् (iv) प्रश्नाः (v) भविष्यति
(vi) अहम् (vii) सफलः (viii) चिन्ता (ix) मातृपितृचरणयोः (x) सचिनः
- 2 (i) चेन्नईनगरात् (ii) सचिन (iii) तव (iv) अभवम् (v) योग्यताम्
(vi) वृथा (vii) पाठम् (viii) सहायताम् (ix) स्वलक्ष्यम् (x) परिश्रमेण
- 3 (i) अद्य विद्यालये वृक्षारोपण-दिवसः मान्यते।
(ii) मुख्य-अतिथि-महोदयः एकम् पादपम् आरोप्य वृक्षारोपण-कार्यक्रमस्य उद्घाटनम् अकरोत्।
(iii) प्रधानाचार्यः अपि वृक्षारोपणम् अकरोत्।
(iv) तत्पश्चात् अध्यापिकायाः निर्देशने सर्वे छात्राः पर्यावरण-रक्षार्थं वृक्षारोपणं कृतवान्।
(v) वृक्षैः वायुमण्डलं शुद्धं भवति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-14

- 1 (i) छात्रावासतः (ii) शिक्षासत्रे (iii) पठेयम् (iv) पुरुषैः (v) स्त्रीपुरुषौ
(vi) सुपठिता (vii) स्त्री (viii) भूषणम् (ix) महाविद्यालये (x) उमा
- 2 (i) राहुल (ii) मया (iii) असि (iv) दक्षिणभागे (v) तिरुअनन्तपुरम्
(vi) आयुर्वेदस्य (vii) प्रमुखानि (viii) साक्षरताविषये (ix) प्रदेशस्य (x) केरलप्रदेशम्
- 3 1. इदम् वनभोजस्य चित्रम् अस्ति।
2. छात्राः अध्यापक-अध्यापिकया सह वनभोजाय आगताः सन्ति।
3. तत्र हरिताः वृक्षाः सन्ति।
4. केचन् छात्राः क्रिकेटं खेलन्ति, केचन धावन्ति केचन च उपविशन्ति।
5. एका छात्रा 'लैपटॉप' इति यन्त्रे संगीतं वादयति, अध्यापिका अल्पाहारं यच्छति सर्वे च प्रसन्नाः सन्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-15

- 1 (i) हेमे (ii) आतंकम् (iii) ह्यः (iv) चर्चयाम् (v) कायराः
(vi) निर्दोषान् (vii) युवकानाम् (viii) अस्मिन् (ix) मातृपितृचरणेषु (x) भवत्याः
- 2 (i) पितृमहाभागाः (ii) भवान् (iii) उत्तीर्णवान् (iv) विद्यालये (v) अहम्
(vi) उपस्थितिः (vii) प्रयोजनेन (viii) संस्थायै (ix) इच्छामि (x) प्रेषयतु

- 3
1. अद्य अस्माकं विद्यालये विज्ञान-प्रयोगशालायाः उद्घाटनम् अभवत्।
 2. उद्घाटन-कार्यक्रमस्य अवसरे अनेके नेतारः आगच्छन्।
 3. मुख्य-अतिथिः प्रयोगशालायाः उद्घाटनम् अकरोत्।
 4. सर्वे छात्राः तालिकावादनम् अकुर्वन्।
 5. प्रयोगशालायाः भवनं भव्यम् अस्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-16

- 1
(i) देहलीनगरात्	(ii) सुरेश	(iii) प्रतियोगितासु	(iv) रोचन्ते	(v) गृहीतः
(vi) स्वर्णपदकम्	(vii) समाप्ता	(viii) स्वपरिश्रमेण	(ix) निवेद्यते	(x) अभिन्नमित्रम्
- 2
(i) नवदेहली	(ii) सादरं नमस्कारः	(iii) स्वाध्ययनस्य	(iv) नियमेन	(v) प्रतिदिनम्
(vi) पाठानाम्	(vii) भवामि	(viii) अभ्यासम्	(ix) स्थानम्	(x) भवदीयः
- 3
1. इदम् जन्मदिवस-समारोहस्य चित्रम् अस्ति।
 2. बालकस्य गृहम् विविधैः अलंकरणैः सज्जितः अस्ति।
 3. अतिथयः आगताः सन्ति।
 4. बालकः टोपिकां धारयित्वा केक-कर्तनाय तत्परः अस्ति।
 5. फलके विविधानि मिष्टान्नानि व्यंजनानि च सज्जितानि सन्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-17

- 1
(i) अध्ययनम्	(ii) छात्रः	(iii) सफलतायै	(iv) जातः	(v) आचार्यः
(vi) विद्या	(vii) कूपम्	(viii) रज्ज्वा	(ix) अभ्यासेन	(x) बोपदेवः
- 2
1. इदम् बसस्थानकस्य चित्रम् अस्ति।
 2. तत्र एकः बसयानम् अस्ति।
 3. बसयाने चालकः आसन्दिकायाम् उपविष्टः दृश्यते।
 4. एकः बालकः जनकेन सह बसयानम् प्रति आगच्छति।
 5. जनाः पंक्तिबद्धाः भूत्वा बसयाने आरोहन्ति अवरोहन्ति च।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-18

- 1
(i) ग्रामे	(ii) धूर्तः	(iii) आसीत्	(iv) सर्वदा	(v) रक्षायै
(vi) सः	(vii) तस्मिन्	(viii) कोऽपि	(ix) सिंहः	(x) कदापि

- 2 1. इदम् विमानपत्तनस्य चित्रम् अस्ति। 2. तत्र एकं विमानयानं दृश्यते।
3. जनाः विमानयानात् अवरोहन्ति। 4. तत्र एकं बसयानम् अपि अस्ति।
5. एकं विमानयानम् उड्डयति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-19

- 1 (i) राजानम् (ii) वीक्ष्य (iii) सह (iv) अकुर्वन् (v) अष्टावक्रः
(vi) विद्वांसः (vii) हास्यकारणम् (viii) अवदत् (ix) वक्रदेहम्
(x) मिथ्याज्ञानगर्वितान्
- 2 1. इदम् भोजनकक्षस्य चित्रम् अस्ति।
2. परिवारजनाः आहारमञ्चं परितः उपविष्टाः सन्ति।
3. आहारमञ्चे डबलरोटिकाः, दुग्धम्, फलानि इत्यादयः सन्ति।
4. माता प्रातराशं परिवेशयति।
5. तत्र एकः कुक्कुरः अपि अस्ति।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-20

- 1 (i) वृक्षः (ii) वसन्ति स्म (iii) वर्षा (iv) वानरः (v) शीतेन
(vi) करुणया (vii) श्रुत्वा (viii) माम् (ix) नीडानि (x) प्रकोपाय
- 2 1. इदं रेलयान-दुर्घटनायाः चित्रम् अस्ति।
2. तत्र जनसम्मर्दः दृश्यते।
3. अनेके जनाः हताहताः अभवन्।
4. तेषु वृद्धाः, बालाः, युवकाः च अपि सन्ति।
5. अनेके जनाः तेषां सहायतार्थम् आगच्छन्ति।

खण्डः 'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

अभ्यास-कार्यपत्रिका-21

1 प्रथमा विभक्तिः

गज,	एकवचन	गज,	द्विवचन	गज,	बहुवचन
कपि,	एकवचन	कपि,	द्विवचन	कपि,	बहुवचन
भानु,	एकवचन	भानु,	द्विवचन	भानु,	बहुवचन

भ्रातृ,	एकवचन	भ्रातृ,	द्विवचन	भ्रातृ,	बहुवचन
वाटिका,	एकवचन	वाटिका,	द्विवचन	वाटिका,	बहुवचन
भूमि,	एकवचन	भूमि,	द्विवचन	भूमि,	बहुवचन
नारी,	एकवचन	नारी,	द्विवचन	नारी,	बहुवचन
मातृ,	एकवचन	मातृ,	द्विवचन	मातृ,	बहुवचन
फल,	एकवचन	फल,	द्विवचन	फल,	बहुवचन
मित्र,	एकवचन	मित्र,	द्विवचन	मित्र,	बहुवचन

2 प्रथमा विभक्तिः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गजः,	गजौ,	गजाः	शुकः,	शुकौ	
कपिः,	कपी,	कपयः	रविः,	रवी,	रवयः
भानुः,		भानवः	गुरुः,	गुरू,	गुरवः
भ्राता,	भ्रातरौ,	भ्रातरः	वाटिका,	वाटिके,	वाटिकाः
	अम्बे,	अम्बाः	गतिः,	गती,	गतयः
भूमिः,	भूमी		नारी,	नार्यौ,	नार्यः
	भगिनी,	भगिन्यः	दुहिता,	दुहितारौ,	दुहितारः
मित्रम्,	मित्रे,	मित्राणि			

अभ्यास-कार्यपत्रिका-22

1 द्वितीया विभक्तिः

गज,	एकवचन	गज,	द्विवचन	गज,	बहुवचन
कपि,	एकवचन	कपि,	द्विवचन	कपि,	बहुवचन
भानु,	एकवचन	भानु,	द्विवचन	भानु,	बहुवचन
भ्रातृ,	एकवचन	भ्रातृ,	द्विवचन	भ्रातृ,	बहुवचन
वाटिका,	एकवचन	वाटिका,	द्विवचन	वाटिका,	बहुवचन
भूमि,	एकवचन	भूमि,	द्विवचन	भूमि,	बहुवचन
नारी,	एकवचन	नारी,	द्विवचन	नारी,	बहुवचन
मातृ,	एकवचन	मातृ,	द्विवचन	मातृ,	बहुवचन
फल,	एकवचन	फल,	द्विवचन	फल,	बहुवचन
मित्र,	एकवचन	मित्र,	द्विवचन	मित्र,	बहुवचन

2 द्वितीया विभक्तिः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
छात्रम्	छात्रौ	छात्रान्	कलाम्	कले	कलाः
वानरम्	वानरौ	वानरान्	कटिम्	कटी	कटीः
हरिम्	हरी	हरीन्	कान्तिम्	कान्ती	कान्तीः
राशिम्	राशी	राशीन्	गौरीम्	गौर्यौ	गौरीः
शिशुम्	शिशू	शिशून्	कौमुदीम्	कौमुद्यौ	कौमुदीः
सिन्धुम्	सिन्धू	सिन्धून्	स्वसारम्	स्वसारौ	स्वसूः
भ्रातरम्	भ्रातरौ	भ्रातृन्	कमलम्	कमले	कमलानि
कथाम्	कथे	कथाः	गगनम्	गगने	गगनानि

अभ्यास-कार्यपत्रिका-23

1 तृतीया विभक्तिः

गज,	एकवचन
कपि,	एकवचन
भानु,	एकवचन
भ्रातृ,	एकवचन
वाटिका,	एकवचन
भूमि,	एकवचन
नारी,	एकवचन
मातृ,	एकवचन
फल,	एकवचन
मित्र,	एकवचन

3 तृतीया विभक्तिः एकवचन

अश्वेन	(घोड़े के द्वारा)
ईश्वरेण	(ईश्वर के द्वारा)
नोट-‘र’ आने पर ‘न’ का ‘ण’ में परिवर्तन	
कविना	(कवि के द्वारा)
कपिना	(बंदर के द्वारा)
भानुना	(सूर्य से / के द्वारा)

2 चतुर्थी विभक्तिः

गज,	एकवचन
कपि,	एकवचन
भानु,	एकवचन
भ्रातृ,	एकवचन
वाटिका,	एकवचन
भूमि,	एकवचन
नारी,	एकवचन
मातृ,	एकवचन
फल,	एकवचन
मित्र,	एकवचन

अम्बया	(माता के द्वारा)
कन्यया	(कन्या के द्वारा)
गत्या	(गति से/के द्वारा)
प्रकृत्या	(प्रकृति के द्वारा)
देव्या	(देवी से / के द्वारा)

शिशुना (बच्चे से / के द्वारा)
भ्रात्रा (भाई से / के द्वारा)

नार्या (नारी से / के द्वारा)
दुहित्रा (पुत्री के द्वारा)

4 चतुर्थी विभक्ति: एकवचन

अश्वाय (घोड़े के लिए)
ईश्वराय (ईश्वर के लिए)
कवये (कवि के लिए)
कपये (बंदर के लिए)
भानवे (सूर्य के लिए)
शिशवे (शिशु के लिए)
भ्रात्रे (भाई के लिए)

अम्बया (माता के लिए)
कन्यया (कन्या के लिए)
गतये/गत्यै (गति के लिए)
प्रकृतये/प्रकृत्यै (प्रकृति के लिए)
देव्यै (देवी के लिए)
नार्यै (नारी के लिए)
दुहित्रे (पुत्री के लिए)

अभ्यास-कार्यपत्रिका-24

1 पंचमी विभक्ति: / षष्ठी विभक्ति:

गज, एकवचन
कपि, एकवचन
भानु, एकवचन
भ्रातृ, एकवचन
वाटिका, एकवचन
भूमि, एकवचन
नारी, एकवचन
मातृ, एकवचन
फल, एकवचन
मित्र, एकवचन

2 सप्तमी विभक्ति:

गज, एकवचन
कपि, एकवचन
भानु, एकवचन
भ्रातृ, एकवचन
वाटिका, एकवचन
भूमि, एकवचन
नारी, एकवचन
मातृ, एकवचन
फल, एकवचन
मित्र, एकवचन

3 पञ्चमी, षष्ठी एकवचन

अशवात् (घोड़े से) पृथक्
कवेः (कवि से/का)
कपेः (बंदर से/का)
भानोः (सूर्य से/का)
शिशोः (शिशु से/का)
भ्रातुः (भाई से/का)

अश्वस्य (घोड़े का)
अम्बायाः (अम्बा से/का)
गत्याः/गतेः (गति से/का)
देव्याः (देवी से/का)
दुहितुः (पुत्री से/का)

4 सप्तमी एकवचन

अश्वे	(घोड़े पर)	अम्बायाम्	(माता से)
कवौ	(कवि में)	गतौ/गत्याम्	(गति में)
भानौ	(सूर्य में)	देव्याम्	(देवी में)
भ्रातरि	(भाई में)	दुहितरि	(पुत्री में)

नोट : द्विवचन व बहुवचन के अर्थ विद्यार्थी स्वयं समझें।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-25

1 तृतीया, चतुर्थी, पञ्चमी विभक्ति:

गज,	द्विवचन
कपि,	द्विवचन
भानु,	द्विवचन
भ्रातृ,	द्विवचन
वाटिका,	द्विवचन
भूमि,	द्विवचन
नारी,	द्विवचन
मातृ,	द्विवचन
फल,	द्विवचन
मित्र,	द्विवचन

2 षष्ठी, सप्तमी विभक्ति:

गज,	द्विवचन
कपि,	द्विवचन
भानु,	द्विवचन
भ्रातृ,	द्विवचन
वाटिका,	द्विवचन
भूमि,	द्विवचन
नारी,	द्विवचन
मातृ,	द्विवचन
फल,	द्विवचन
मित्र,	द्विवचन

3 तृतीया, चतुर्थी, पञ्चमी द्विवचन

अश्वभ्याम्	अम्बाभ्याम्	भानुभ्याम्	देवीभ्याम्
कविभ्याम्	गतिभ्याम्	भ्रातृभ्याम्	दुहितृभ्याम्

4 षष्ठी, सप्तमी द्विवचन

अश्वयोः	अम्बयोः	भान्वोः	देव्योः
कव्योः	गत्योः	भ्रात्रोः	दुहित्रोः

अभ्यास-कार्यपत्रिका-26

1 तृतीया विभक्ति:

गज,	बहुवचन
कपि,	बहुवचन
भानु,	बहुवचन

2 चतुर्थी, पंचमी विभक्ति:

गज,	बहुवचन
कपि,	बहुवचन
भानु,	बहुवचन

भ्रातृ,	बहुवचन
वाटिका,	बहुवचन
भूमि,	बहुवचन
नारी,	बहुवचन
मातृ,	बहुवचन
फल,	बहुवचन
मित्र,	बहुवचन

भ्रातृ,	बहुवचन
वाटिका,	बहुवचन
भूमि,	बहुवचन
नारी,	बहुवचन
मातृ,	बहुवचन
फल,	बहुवचन
मित्र,	बहुवचन

3 तृतीया विभक्ति: बहुवचन

अश्वैः	(अनेक घोड़ों के द्वारा)
ईश्वरैः	(अनेक ईश्वरों के द्वारा)
कविभिः	(अनेक कवियों के द्वारा)
भानुभिः	(अनेक सूर्यों के द्वारा)
भ्रातृभिः	(अनेक भाइयों के द्वारा)

अम्बाभिः	(अनेक माताओं के द्वारा)
कन्याभिः	(अनेक कन्याओं के द्वारा)
गतिभिः	(अनेक गतियों के द्वारा)
देवीभिः	(अनेक देवियों के द्वारा)
दुहितृभिः	(अनेक पुत्रियों के द्वारा)

4 चतुर्थी, पञ्चमी बहुवचन

अश्वेभ्यः	(अनेक घोड़ों के लिए/से)
ईश्वरेभ्यः	(अनेक ईश्वरों के लिए/से)
कविभ्यः	(अनेक कवियों के लिए/से)
भानुभ्यः	(अनेक सूर्यों के लिए/से)
भ्रातृभ्यः	(अनेक भाइयों के लिए/से)

अम्बाभ्यः	(अनेक माताओं के लिए/से)
कन्याभ्यः	(अनेक लड़कियों के लिए/से)
गतिभ्यः	(अनेक गतियों के लिए/से)
देवीभ्यः	(अनेक देवियों के लिए/से)
दुहितृभ्यः	(अनेक पुत्रियों के लिए/से)

अभ्यास-कार्यपत्रिका-27

1 षष्ठी विभक्ति:

गज,	बहुवचन
कपि,	बहुवचन
भानु,	बहुवचन
भ्रातृ,	बहुवचन
वाटिका,	बहुवचन
भूमि,	बहुवचन

2 सप्तमी विभक्ति:

गज,	बहुवचन
कपि,	बहुवचन
भानु,	बहुवचन
भ्रातृ,	बहुवचन
वाटिका,	बहुवचन
भूमि,	बहुवचन

नारी,	बहुवचन
मातृ,	बहुवचन
फल,	बहुवचन
मित्र,	बहुवचन

नारी,	बहुवचन
मातृ,	बहुवचन
फल,	बहुवचन
मित्र,	बहुवचन

3 षष्ठी विभक्ति: बहुवचन अभ्यास

अश्वानाम्	(अनेक घोड़ों का)	अम्बानाम्	(अनेक माताओं का)
ईश्वराणाम्	(अनेक ईश्वरों का)	कन्यानाम्	(अनेक लड़कियों का)
कवीनाम्	(अनेक कवियों का)	गतीनाम्	(अनेक गतियों का)
भानूनाम्	(अनेक सूर्यों का)	देवीनाम्	(अनेक देवियों का)
शिशूनाम्	(अनेक शिशुओं का)	नारीणाम्	(अनेक नारियों का)
भ्रातृणाम्	(अनेक भाईयों का)	दुहितृणाम्	(अनेक पुत्रियों का)

नोट: 'र' 'क्ष' आने पर 'न' का 'ण' में परिवर्तन

4 सप्तमी विभक्ति: बहुवचन

अश्वेषु	(अनेक घोड़ों में)	अम्बासु	(अनेक माताओं में)
ईश्वरेषु	(अनेक ईश्वरों में)	कन्यासु	(अनेक लड़कियों में)
कविषु	(अनेक कवियों में)	गतिषु	(अनेक गतियों में)
भानुषु	(अनेक सूर्यों में)	देवीषु	(अनेक देवियों में)
शिशुषु	(अनेक शिशुओं में)	नारीषु	(अनेक नारियों में)
भ्रातृषु	(अनेक भाइयों में)	दुहितृषु	(अनेक पुत्रियों में)

अभ्यास-कार्यपत्रिका-28 (सम्बोधन)

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	हे अम्ब!	हे अम्बे!	हे अम्बा!
हे गज!	हे गजौ!	हे गजाः!	'अम्बा' का सम्बोधन 'अम्ब'		
हे शुक!	हे शुकौ!	हे शुकाः!	हे कक्ष!	हे कक्षे!	हे कक्षाः!
हे कपे!	हे कपी!	हे कपयः!	हे गते!	हे गती!	हे गतयः!
हे रवे!	हे रवी!	हे रवयः!	हे भूमे!	हे भूमी!	हे भूमयः!
हे गिरे!	हे गिरी!	हे गिरयः!	हे आकृते!	हे आकृती!	हे आकृतयः!
हे भानो!	हे भानू!	हे भानवः!	हे नारि!	हे नार्यौ!	हे नार्यः!
हे गुरो!	हे गुरू!	हे गुरवः!	हे भगिनी!	हे भगिन्यौ!	हे भगिन्यः!

हे प्रभो!	हे प्रभू!	हे प्रभवः!	हे स्त्रि!	हे स्त्रियौ!	हे स्त्रियः!
हे भ्रातः!	हे भ्रातरौ!	हे भ्रातरः!	हे दुहितः!	हे दुहितारौ!	हे दुहितारः!
हे वाटिके!	हे वाटिके!	हे वाटिकाः!	हे पत्र!	हे पत्रे!	हे पत्राणि!
			हे मित्र!	हे मित्रे!	हे मित्राणि!

अभ्यास-कार्यपत्रिका-29

1	1. लताः	2. खगाः	3. कवयः	4. शत्रवः	5. नद्यः
2	1. कपिम्	2. साधू	3. मृत्युम्	4. पितरौ	5. इमम्
3	1. कर्णाभ्याम्	2. छात्रेण	3. चरणैः	4. त्वया	5. केन

प्रथमा विभक्तिः

4	1. शिशुः	2. वायुः	3. वयम्	4. मुनी	5. कमलानि
	6. कृतयः	7. त्वम्	8. भ्राता	9. भवान्	10. सा

द्वितीया विभक्तिः

5	1. गुरुम्	2. दीनम्	3. जन्तुशालाम्	4. प्रदर्शनीम्	5. पितरम्
	6. दुग्धम्	7. नदीम्	8. पशून्	9. फलम्	10. ज्ञानम्

तृतीया विभक्तिः

6	1. परिश्रमेण	2. श्रद्धया	3. जलेन	4. अम्बया/अम्बाभ्याम्/अम्बाभिः
	5. पुष्पैः	6. पित्रा/पितृभ्याम्/पितृभिः	7. मृगैः	8. पादाभ्याम्
	9. कया	10. शान्तचित्तेन		

अभ्यास-कार्यपत्रिका-30

1	1. रवये	2. विष्णवे	3. मह्यम्	4. लतायै	5. पशुभ्यः
2	1. स्वर्गात्	2. वाटिकायाः	3. साधोः	4. वानरात्	5. कृष्णात्
3	1. शिशोः	2. पुष्पाणाम्	3. गंगायाः	4. महर्षेः	5. रचयितुः
4	1. भूमौ	2. व्याकरणे	3. नद्याम्	4. अस्याम्	5. मयि

चतुर्थी विभक्तिः

5	1. रक्षायै	2. परोपकाराय	3. तुभ्यम्/युवाभ्याम्/युष्मभ्यम्	4. पुष्पेभ्यः
	5. रुचये/रुच्यै	6. देव्यै	7. तस्मै	8. स्वप्नायै
	10. अस्मै			9. अग्नये

पञ्चमी विभक्तिः

- 6 1. वृक्षात्/वृक्षाभ्याम्/वृक्षेभ्यः 2. गुरोः 3. अध्यापिकायाः 4. अस्मात्
5. तस्याः 6. पितुः 7. सन्तोषात् 8. नद्याः 9. क्रोधात्
10. बलात्

षष्ठी विभक्तिः

- 7 1. भारतस्य 2. तस्याः 3. तव 4. मुनेः 5. मातुः
6. अतिथेः 7. गुरोः 8. आचार्यस्य 9. शाखायाः 10. नृपस्य

अभ्यास-कार्यपत्रिका-31

- 1 1. हे अम्ब! 2. हे मित्र! 3. हे छात्राः! 4. हे अध्यापिके! 5. हे कवयः!
2 नृपः नृपौ नृपाः रविम् रवी रवीन्
भानुना भानुभ्याम् भानुभिः पित्रे पितृभ्याम् पितृभ्यः
रमायाः रमाभ्याम् रमाभ्यः गतेः गत्योः गतीनाम्
स्त्र्याम् स्त्र्योः स्त्रीषु हे वन! हे वने! हे वनानि!

सप्तमी विभक्तिः

- 3 1. आश्रमे/आश्रमयोः/आश्रमेषु 2. कक्षायाम् 3. विदेशे/विदेशेषु 4. जन्तुशालायाम्
5. समाधौ 6. मातरि 7. तस्मिन् 8. विद्यालये 9. मञ्जूषायां
10. कस्मिन्

सम्बोधन

- 4 1. हे पुत्रि! 2. हे रवे! 3. हे पितः! 4. हे दीनबन्धो! 5. हे मते!
6. हे मातः! 7. हे भगिनि! 8. हे बालौ! 9. हे देवि! 10. हे धूर्त!

अभ्यास-कार्यपत्रिका-32 (सर्वनाम शब्द रूप (पुल्लिङ्ग))

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा विभक्तिः	—	यौ	ये
	कः	—	के
द्वितीया विभक्तिः	—	तौ	तान्
	यम्	—	यान्
	कम्	कौ	—

तृतीया विभक्तिः	—	ताभ्याम्	तैः
	येन	—	यैः
	केन	काभ्याम्	—
चतुर्थी विभक्तिः	तस्मै	—	तेभ्यः
	—	याभ्याम्	—
	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
पञ्चमी विभक्तिः	—	ताभ्याम्	तेभ्यः
	यस्मात्	याभ्याम्	—
	कस्मात्	—	केभ्यः
	—	आभ्याम्/एताभ्याम्	—
षष्ठी विभक्तिः	—	तयोः	—
	यस्य	—	येषाम्
	कस्य	कयोः	केषाम्
सप्तमी विभक्तिः	—	तयोः	—
	यस्मिन्	—	येषु
	—	कयोः	केषु

अभ्यास-कार्यपत्रिका-33 (सर्वनाम शब्द रूप (स्त्रीलिंग))

प्रथमा से तृतीया

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा विभक्तिः	या	ये	—
	—	के	काः
द्वितीया विभक्तिः	—	ते	—
	याम्	ये	याः
	काम्	—	काः
तृतीया विभक्तिः	—	ताभ्याम्	—
	यया	—	याभिः
	—	काभ्याम्	काभिः

अस्मद्

प्रथमा	—	—	—
द्वितीया	—	आवाम्	—
तृतीया	मया	—	—
चतुर्थी	मह्यम्	आवाभ्याम्	—
पंचमी	—	आवाभ्याम्	अस्मत्
षष्ठी	मम	—	अस्माकम्
सप्तमी	मयि	आवयोः	—

युष्मद्

प्रथमा	—	—	—
द्वितीया	त्वाम्	युवाम्	—
तृतीया	—	—	युष्माभिः
चतुर्थी	—	युवाभ्याम्	युष्मभ्यम्
पंचमी	त्वत्	युवाभ्याम्	—
षष्ठी	—	—	—
सप्तमी	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

अभ्यास-कार्यपत्रिका-34

मिश्रित अभ्यासः

- 1 बालाय, गंगायाः, वाटिकायाः, पत्रिकायाम्, चित्रकलायाम्, सुताय, रवये, पादेन, श्यामपट्टे
- 2
 1. मातामही उद्यानात् पुष्पाणि आनयति।
 2. शिक्षिके पाठयतः।
 3. इदं पुस्तकम् आचार्ये अस्ति।
 4. चटकाः चटकाभिः सह उत्पतन्ति।
- 3
 1. सम्पत्ति, सप्तमी, एकवचन
 2. भगिनी, चतुर्थी, एकवचन
 3. गुरु, पंचमी/षष्ठी, एकवचन
 4. ऋषि, तृतीया, बहुवचन
 5. पितृ, प्रथमा, बहुवचन

अभ्यास-कार्यपत्रिका-35

मिश्रित अभ्यासः

1	1. पितुः	2. भक्तेः	3. देवीं	4. मातुः	5. तण्डुलान्
	6. स्वकर्त्तव्यात्	7. उमाम्	8. रावणम्	9. विद्यया	10. अध्यापकम्
	11. नेत्रेण	12. पुस्तकैः	13. लोभात्	14. ग्रामम्	15. जनकम्
2	1. अस्याम्	2. एषा	3. एतत्	4. तथा	5. तस्याम्
	6. अस्मिन्	7. तस्मै	8. तथा	9. माम्	10. भवान्
	11. सा	12. यूयम्	13. सर्वाणि	14. इयम्	15. इमाम्

अभ्यास-कार्यपत्रिका-36

1	1. वर्षति	2. वहति	3. विनश्यति	4. दीव्यति	5. शिक्षयति
	6. भवति	7. उदयति	8. सीव्यति	9. गायति	10. नृत्यति
2	1. (iv)	2. (v)	3. (vii)	4. (vi)	5. (viii)
	6. (iii)	7. (ix)	8. (x)	9. (i)	10. (ii)
3	1. पश्यतः, पश्यन्ति	2. नमसि, नमथः, नमथ			
	3. खादामि, खादाव, खादामः	4. वदिष्यति, वदिष्यन्ति			
	5. स्मरिष्यसि, स्मरिष्यथः, स्मरिष्यथ	6. पास्यावः, पास्यामः			
	7. अस्पृशात्, अस्पृशाताम्, अस्पृशन्	8. अकथयः, अकथयतम्, अकथयत			
	9. अगच्छम्, अगच्छाव, अगच्छाम	10. नयतु, नयताम्, नयन्तु			
11. यच्छ, यच्छतम्, यच्छत	12. पचानि, पचाव, पचाम				
13. भवेत्, भवेताम्, भवेयुः	14. तिष्ठेः, तिष्ठेतम्, तिष्ठेत्				
15. पठेयम्, पठेन, पठेम					

अभ्यास-कार्यपत्रिका-37

1	लट्लकारः-	-	कुरुतः	कुर्वन्ति
		करोषि	-	कुरुथ
		करोमि	कुर्वः	कुर्मः

लृट्लकारः—	करिष्यति	-	करिष्यन्ति
	-	करिष्यथः	करिष्यथ
	करिष्यामि	करिष्यावः	-
लङ्लकारः—	-	अकुरुताम्	अकुर्वन्
	अकरोः	-	अकुरुत
	अकुरवम्	अकुर्व	-
लोट्लकारः—	-	कुरुताम्	कुर्वन्तु
	कुरु	-	कुरुत
	-	करवाव	करवाम
विधिलिङ्लकारः—	कुर्यात्	कुर्याताम्	-
	-	कुर्यातम्	कुर्यात
	कुर्याम्	-	कुर्याम

- 2 युवाम् मातृभक्तौ स्थः/भविष्यथः/आस्तम्/स्तम्/स्यातम्।
यूयम् राष्ट्रसेवकाः स्थः/भविष्यथः/आस्तम्/स्तम्/स्यातम्।
अहम् सुखी अस्मि/भविष्यामि/आसम्/असानि/स्याम्।
आवाम् उद्यमिनौ स्वः/भविष्यावः/आस्व/असाव/स्याव।
वयम् परिश्रमिणः स्मः/भविष्यामः/आस्म/असाम/स्याम।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-38

- 1 अस्ति, प्रकाशयति, प्राप्नोति, शक्नुमः, प्रयच्छन्ति।

- 2 1. सेवते 2. याचिष्यन्ते 3. मोदस्व 4. लभेथे 5. लभावहै

3	धातुः	लकारः	पुरुषः	वचनम्	धातुः	लकारः	पुरुष	वचनम्
	1. दृश् (पश्य)	लट्	मध्यम	एक०	2. नृत्	लृट्	मध्यम	द्वि०
	3. कृ	लङ्	मध्यम	एक०	4. भू (भव्)	लोट्	मध्यम	एक०
	5. नम्	विधिलिङ्	उत्तम	एक०	6. स्मृ (स्मर्)	लृट्	प्रथम	बहु०
	7. नम्	लृट्	उत्तम	एक०	8. तिष्	लङ्	मध्यम	द्वि०

9.	क्षाल्	लोट्	मध्यम	द्वि०	10.	पच्	विधिलिङ्	उत्तम	बहु०
11.	पिब्	लट्	उत्तम	बहु०	12.	दृश्	लृट्	मध्यम	बहु०
13.	पूज्	लङ्	प्रथम	बहु०	14.	रक्ष्	लोट्	उत्तम	बहु०
15.	क्षिप्	विधिलिङ्	प्रथम	बहु०					

अभ्यास-कार्यपत्रिका-39

- 1 भवति, भवन्ति, अस्ति, कुर्वन्ति, सन्ति
- 2 क्रियापदम् कर्तृपदम्
1. स्थ यूयम्
2. क्रुध्यति सः/सा
3. भवति सः/सा
4. नृत्यति सः/सा
5. गच्छति सः/सा
- 3 भविष्यति, आगमिष्यन्ति, नर्तयिष्यामः, खादिष्यामः, दास्यति
- 4 1. स्थास्यतः 2. गमिष्यति 3. अर्जयिष्यन्ति 4. क्रोत्स्यथ 5. आनीष्यामः
- 5 आसीत्, अगच्छत्, अकरोत्, अशृणोत्, अयच्छत्

अभ्यास-कार्यपत्रिका-40

- 1 1. सः गीतम् अगायत्। 2. बालौ पाठम् अस्मरताम्।
3. त्वम् प्रश्नम् अपृच्छः। 4. अहम् अश्वम् अनयम्।
5. वयम् सत्यम् अवदाम।
- 2 1. गणयतु 2. भक्षयन्तु 3. गच्छत 4. रक्ष 5. भव
- 3 उपविशत, कुरुत, स्पृशत, हसत, स्थापयत
- 4 निन्दन्तु, स्तुवन्तु, स्थिरा भवतु, गच्छतु, अस्तु
- 5 1. गच्छेत् 2. कुर्याः 3. ब्रूयात्, ब्रूयात् 4. भवेत् 5. वर्जयेत्
- 6 शोधयेत्, स्थापयेत्, मिश्रयेत्, चालयेत्, समर्पयेत्
- 7 1. छात्रः अनुशासनप्रियः भवेत्। 2. सः अध्ययनशीलः भवेत्।
3. सः समयस्य पालनं कुर्यात्। 4. सः नियमेन विद्यालयं गच्छेत्।
5. सः स्वच्छं वस्त्रं धारयेत्।

अभ्यास-कार्यपत्रिका-41

मिश्रिताभ्यासः

1	1. रमन्ते	2. प्रसीदन्ति	3. नंस्यतः	4. भ्रमिष्यन्ति	5. अरचयत्
	6. अवदत्	7. सेवते	8. लप्स्यन्ते	9. आसीः	10. अकुरुत
2	1. लट् लकार	2. लृट् लकार	3. लृट् लकार	4. लङ् लकार	5. लङ् लकार
3	एकवचनम्—अस्मि, पास्यति, स्मरामि
द्विवचनम्—त्यक्ष्यावः, लभेते, अस्मरताम्, अजिघ्राव
बहुवचनम्—खादिष्यथ, स्थास्यन्ति, सेविष्यामहे				
4	1. भवतः रामायणम् अश्रृणोत्।	2. कुम्भकारः घटम् अरचयत्।			
	3. नकुलः सर्पम् अपश्यत्।	4. शिष्यः पाठम् अस्मरत्।			
	5. वानरः फलानि अत्रोटयत्।				

अभ्यास-कार्यपत्रिका-42

लोट्, विधिलिङ्

1	1. (ग) गायतु	2. (ख) त्यज	3. (ग) गच्छतु	4. (ग) नयत	5. (ग) गच्छानि
	6. (ख) उपविशतु	7. (ग) लिखत	8. (ग) आनयेत्	9. (ख) कुर्युः	10. (ग) क्षिपेत्
2	1. विधिलिङ्	2. विधिलिङ्	3. लोट्	4. लोट्	5. लोट्
3	1. वयं पाठं पठाम।	2. स्थपतिः भवनं रचयेत्।			
	3. सैनिकाः देशं रक्षयेयुः।	4. त्वं भोजनं खाद।			
	5. बालाः क्रीडाक्षेत्रे क्रीडन्तु।				
4	1. पुष्पाणि न त्रोटयेयुः।	2. भोजनात् पूर्वम् हस्तौ प्रक्षालयेयुः।			
	3. कुसंगतिः वर्जयेत्।	4. असत्यं न वदेयुः।			
	5. कक्षायाम् कोलाहलं न कुर्युः।				

अभ्यास-कार्यपत्रिका-43

1	1. (ख) वृक्षे	2. (ग) पित्रा	3. (ग) मयि	4. (क) ग्रामम्	5. (क) धनिकम्
	6. (ख) शिष्यम्	7. (ख) विनयेन	8. (क) कलहेन	9. (ख) हरये	10. (ख) पुरस्काराय
2	1. भगवते	2. खलेभ्यः	3. शैशावात्	4. भूमौ	5. स्थाल्याम्

3	1. पुष्पत्रोटनेन	2. चटकाभिः	3. विवादाय	4. पितृसेवात्	5. पुस्तकानाम्
	6. नगरस्य	7. भीमस्य	8. पितुः	9. सिंहानाम्	10. शिष्यायाम्

अभ्यास-कार्यपत्रिका-44

1	1. लता वृक्षम् आरोहति।	2. गुरुः शिष्यौ पाठयति।			
	3. सर्पः बालम् उपसर्पति।	4. विद्यया हीनः बालकः न विभाति।			
	5. पत्राणि वृक्षात् पतन्ति।	6. गृहात् बहिः वाटिका अस्ति।			
	7. चैत्रः वैशाखात् पूर्वः।	8. पुष्पाणि वाटिकायाम् सन्ति।			
	9. मह्यम् लेखनी रोचते।	10. अहम् भोजनात् पूर्वं प्रार्थनां करोमि।			
2	1. भारतस्य	2. देवालये	3. वंशीवादने	4. मेघेषु	5. विद्यया
	6. जनकेन				
3	1. नेत्रेण	2. बालकम्	3. तडागम्	4. द्विचक्रिकाम्	5. सूच्या
	6. वायुयानेन	7. ब्राह्मणाय	8. कुक्कुरात्	9. फलस्य	10. हस्ते
4	1. तेन पुस्तकेन किम् यत् भ्रान्तिं जनयति।	2. तेन जीवनेन किम् येन परोपकारः न क्रियते।			
	3. तेन दर्पणेन किम् यत्र न दृश्यते मुखम्।	4. तेन मार्गेण किम् यत्र न गम्यते।			

अभ्यास-कार्यपत्रिका-45

1	1. तृतीया, 'साधन' योगे	2. द्वितीया, 'जि' योग		
	3. द्वितीया, 'उप-विस्' योगे	4. तृतीया, 'विना' योगे		
	5. पंचमी, 'जुगुप्सा' योगे	6. षष्ठी, 'सम्बन्ध' योगे		
	7. सप्तमी, 'साधुः' योगे	8. तृतीया, 'अंग-विकार' योगे		
	9. द्वितीया, 'प्रच्छ' योगे	10. द्वितीया, 'सर्वतः' योगे		
2	1. भिक्षुकः कया गृहद्वारम् उपसर्पति?	2. एतत् वेतनम् कस्मै अलम्?		
	3. केभ्यः सत्कार्याणि रोचन्ते?	4. सः कस्याः बहिः अवकरं न क्षिपति?		
	5. जलम् कस्याम् अस्ति?			
3	1. द्वितीया	2. सप्तमी	3. द्वितीया, तृतीया, पंचमी	4. पंचमी
	5. षष्ठी	6. चतुर्थी	7. तृतीया, चतुर्थी	8. पंचमी
	10. पंचमी	11. षष्ठी	12. सप्तमी	13. तृतीया
	15. पंचमी	16. द्वितीया	17. चतुर्थी	18. षष्ठी, सप्तमी
	20. चतुर्थी		19. तृतीया	

अभ्यास-कार्यपत्रिका-46

मिश्रिताभ्यासः

1	1. हरिम्	2. देवभाषाम्	3. निन्दकान्	4. ग्रामात्	5. पादेन
	6. पादाभ्याम्	7. अनेन	8. कस्मै	9. धनाय	10. दुर्जनाय
	11. अध्यापिकाम्	12. रोगात्	13. भारतवर्षस्य	14. अधर्मात्	15. मूर्खैः
2	(क) मृत्तिकया	अग्नौ	शक्त्या	परिश्रमेण	बालाय
	(ख) छात्राणाम्	प्रकृत्या	गुरुन्	मया	पठने
	(ग) निद्रया	विद्यालयम्	विद्याम्	मयि	विद्यायाम्

अभ्यास-कार्यपत्रिका-47

1	1. (iii)	2. (iv)	3. (v)	4. (i)	5. (ii)
2	1. (ख) पातुम्	2. (ख) पृष्ट्वा	3. (ख) अभिवाद्य	4. (ख) समाप्य	5. (ख) विश्रम्य
	6. (ख) पठित्वा	7. (ख) भूत्वा	8. (ख) विलोक्य	9. (ख) खादित्वा	10. (ख) नर्तित्वा
3	1. दृष्ट्वा	2. चेतुम्	3. श्रुत्वा	4. आरोढुम्	5. प्रणम्य
4	1. क्त्वा	2. उप, ल्यप्	3. क्त्वा	4. स्था	5. प्रच्छ्
5	1. (ग) दृश् + क्त्वा		2. (ख) नम् + क्त्वा		
	3. (क) धाव् + क्त्वा		4. (ख) गम् + क्त्वा		
	5. (ग) गण् + क्त्वा				

अभ्यास-कार्यपत्रिका-48

1	1. (ख) हत्वा	2. (क) दातुम्	3. (ग) खादितुम्	4. (ग) उत्कृत्य	
2	1. परीक्ष्य	2. द्रष्टुम्	3. क्रीत्वा	4. कथयितुम्	5. निवृत्य
	6. क्रोद्धुम्	7. सम्भूय	8. योद्धुम्	9. घ्रात्वा	10. नेतुम्
3	1. नश्	2. युध्	3. पच्	4. पूज्	5. दृश्
4	प्रणम्य, प्रविश्य, प्रकल्प्य, प्रदाय, प्रकूर्द्य, प्रसार्य, प्रशस्य				
5	दृश्, ज्ञा, पूज्, रच्, रक्ष्, भू				

अभ्यास-कार्यपत्रिका-49

1	1. श्रुत्वा	2. रक्षितुम्	3. स्थातुम्	4. आगत्य	5. निक्षिप्य
	6. पठितुम्	7. परीक्षितुम्	8. विचार्य	9. प्राप्य	10. दृष्ट्वा
2	1. आगत्य	2. ग्रहीतुम्	3. परित्यज्य	4. प्राप्य	5. पक्तुम्
3	1. आरोढुम्	2. प्रविश्य	3. प्रदाय	4. पतित्वा	5. क्षिप्त्वा
4	1. कृत्वा, कर्तुम्, उपकार्य	2. नत्वा, नन्तुम्, प्रणम्य			
	3. हसित्वा, हसितुम्, विहस्य	4. दृष्ट्वा, द्रष्टुम्, संदर्श्य	5. त्यक्त्वा, त्यक्तुम्, परित्यज्य		

अभ्यास-कार्यपत्रिका-50

मिश्रिताभ्यासः

1. अव+लम्ब्+ल्यप्	2. सम्+आप्+ल्यप्	3. वि+हा+ल्यप्	4. उत्+पत्+ल्यप्	5. वि+चर्+ल्यप्
6. सम्+पूज्+ल्यप्	7. धाव्+तुम्	8. चिन्त्+क्त्वा	9. मिल्+क्त्वा	10. कृ+तुमुन्
11. जि+क्त्वा	12. रच्+क्त्वा	13. खन्+क्त्वा	14. अर्ज्+तुमुन्	15. गम्+तुमुन्
16. मिलित्वा	17. हत्वा	18. मत्वा	19. कृत्वा	20. क्रेतुम्
21. दृष्ट्वा	22. उक्त्वा	23. स्प्रष्टुम्	24. स्मृत्वा	25. पूजयित्वा
26. आरोढुम्	27. प्राप्य	28. स्थातुम्	29. दृष्ट्वा	30. गणयित्वा

अभ्यास-कार्यपत्रिका-51 (सन्धि)

दीर्घ सन्धिः

1	सूर्यास्तः	सुख + अर्थी	तथापि	परीक्षा + अर्थी
	हिमालयः	शिव + आलयः	दयानन्दः	महा + आशयः
2	मुनीन्द्रः	कवि + इन्द्रः	महीन्द्रः	सुधी + इन्द्रः
	मुनीशः	मुनि + ईश्वरः	रजनीशः	लक्ष्मी + ईशः
3	भानूदयः	सु + उक्तिः	वधूत्सवः	वधू + उपदेशः
	लघूर्मिः	सिन्धु + ऊर्मिः	भूर्जा	चमू + ऊर्जः
4	पितृणाम्	मातृ + ऋणम्		

गुण सन्धिः

5	नरेन्द्रः	देव + इन्द्रः	यथेष्टम्	रमा + इति
	रामेश्वरः	परम + ईश्वरः	रमेशः	महा + ईशः
	चन्द्रोदयः	सूर्य + उदयः	तथोक्तम्	यथा + उचितम्
	जलोर्मिः	चञ्चल + ऊर्मिः	गंगोर्मिः	दया + ऊर्मिः
	देवर्षिः	राज + ऋषिः	महर्षिः	वर्षा + ऋतुः
	तवल्कारः	मम + लृकारः	सुधल्कारः	राधा + लृकारः

अभ्यास-कार्यपत्रिका-52 (सन्धि)

वृद्धि सन्धिः

1	तवैव	तेन + एकः	तवैश्वर्यम्	देव + ऐश्वर्यम्
	सदैव	तथा + एव	महैश्वर्यम्	तथा + ऐश्वर्यम्
	वनौषधिः	नव + ओषधिः	तवौदार्यम्	मम + औदार्यम्
	विद्यौजः	गंगा + ओघः	महौषधम्	विद्या + औत्सुक्यम्

यण् सन्धिः

2	यद्यपि	अति + अधिकम्	नार्यंस्ति	देवी + अस्ति
	इत्यादि	अति + आवश्यकम्	नद्यायाति	देवी + आगमनम्
	अन्वर्थः	अनु + अयः	वध्वत्र	वधू + आज्ञा
	मात्रंशः	पितृ + अनुमतिः		

अयादि सन्धिः

3	नयनम्	शो + अनम्	पवनः	भो + अति
	मुनये	कवे + ए	गुरवायाति	प्रभो + आगच्छ
	नायकः	गै + अकः	पावकः	भौ + उकः
	गायनम्	नद्यै + इह	द्वावपि	तौ + अपि

पूर्वरूप सन्धिः

4	तेऽपि	गृहे + अपि	वनेऽत्र	पुस्तके + अत्र
	बालोऽस्ति	साधो + अत्र	प्रभोऽनुग्रहः	प्रभो + अत्र

अभ्यास-कार्यपत्रिका-53

- 1 दीर्घ सन्धि: - भिक्षार्थी, कवीन्द्रः, महासुरः, हरीच्छा
गुण सन्धि: - गणेशः, राकेशः, सुरेशः, महेश्वरः
वृद्धि सन्धि: - अद्यैव, सैषा, सदैव, प्रार्थनैषा
यण् सन्धि: - प्रत्युपकारः, गुर्वादेशः, पित्रुपदेशः, अप्येवम्
अयादि सन्धि: - कवये, नायकः, भवनम्, नाविकः

- 2 1. (i) स + उत्साहानाम् (ii) न + अस्ति + असाध्यम्
2. (i) न + अस्ति 3. (i) शतानि + अपि 4. (i) प्र + उक्तम्

3 संयोगेन युक्तानि पदानि-

1. सर्वेषामपि 3. पयोधीनामधः 5. कथमिति 7. जलमन्नम् 9. त्वमसि

- 4 1. मेवाडाधिपतिः = मेवाड + अधिपतिः 2. संकटापन्ने = संकट + आपन्ने
3. यद्येवम् = यदि + एवम् 4. साश्चर्यम् = स + आश्चर्यम्
5. वदत्येवम् = वदति + एवम्

अभ्यास-कार्यपत्रिका-54

मिश्रिताभ्यासः

- 1 1. वार्षिक + उत्सवः 2. विद्या + आलयः 3. सूर्यास्तः 4. ग्रीष्मावकाशेषु 5. सा + एव
6. शिर + उच्छेदनम् 7. च + अपि 8. कालांशः 9. विद्या + अर्थी 10. मान + उन्नतिम्
11. को + अपि 12. पर + उपकाराय 13. च + अभवत् 14. न + इतरे 15. भक्तः + असि
16. सूर्य + आतपेन 17. विद्या + अध्ययने 18. यदि + एनम् 19. धनोपार्जनम् 20. न + अस्ति
21. तत्र + अफलाः 22. महाभारतस्य + एव 23. महा + उत्सवः 24. एकाकी + एव 25. पो + अनः
- 2 1. प्र + अयच्छत् 2. नै + इका 3. उभौ + अपि 4. अद्य + एव 5. गण + ईशस्य
6. युद्ध + अवसरे 7. तदा + आत्मानम् 8. सृजामि + अहम् 9. जन्म + उत्सवः
10. रेखा + अङ्कितम् 11. प्रश्नस्योत्तरम् 12. भावुकः 13. कीटोऽपि 14. तावत्र
15. नयनम् 16. प्रत्यक्षः 17. कवीश्वरः 18. लकारः 19. विद्यार्थी
20. हर्षोल्लासः

अभ्यास-कार्यपत्रिका-55

अव्ययपदानि

1. (iv) 2. (vi) 3. (viii) 4. (x) 5. (ii)
6. (iii) 7. (i) 8. (v) 9. (vii) 10. (ix)
2. 1. अति, सर्वत्र 2. उच्चैः, न 3. खलु 4. नीचैः, उपरि, च
5. अलम् 6. ह्यः 7. यथा, तथा 8. सम्प्रति 9. एव
10. यत्र, तत्र, मौनम्, हि
3. 1. शनैः 2. उच्चैः 3. नीचैः 4. तूष्णीम् 5. बहिः
6. वृथा 7. नक्तम् 8. विना 9. नाना 10. मृषा
11. पुरा 12. अलम् 13. मा 14. अधः 15. उपरि

अभ्यास-कार्यपत्रिका-56

1. 1. इत्थम् 2. नूनम् 3. तु 4. न 5. किमर्थम्
6. वृथा 7. च 8. एव 9. अधुना 10. कुतः
2. 1. (क) नीचैः 2. (ख) मृषा 3. (ग) मा 4. (ख) विना 5. (ग) ह्यः
6. (क) धिक् 7. (ग) श्वः 8. (ग) वृथा 9. (ग) पुरा 10. (ख) दिवा
3. 1. रमा ह्यः जन्तुशालाम् अगच्छत्। 2. रमा श्वः तरणताले तरिष्यति।
3. रमा अधुना ईश्वरं स्मरति। 4. रमा एकदा आखेटाय प्राचलत्।
5. रमा तु चौरात् बिभेति।
4. 1. च 2. सत्यम् 3. तदा 4. तदा 5. सपदि

अभ्यास-कार्यपत्रिका-57

मिश्रिताभ्यासः

1. 1. कुत्र 2. प्रत्यहम् 3. इव 4. कथम् 5. विना
2. यदा, च, तदा, अतीव, अपि
3. एकदा, च, सहसा, विना, परम्
4. पुरा, अपि, एव, न, स्वयम्
5. एवम्, अपि, किन्तु, चिरम्, न
6. 1. यदि 2. तावत् 3. तथा 4. यत्र 5. तदा
7. सदा, अत्र, अद्यैव, एव, इति

अभ्यास-कार्यपत्रिका-58

संख्या:

1	1. (iv)	2. (v)	3. (ii)	4. (iii)	5. (i)
2	1. कलिकया	2. कन्यायै	3. शाखायाः	4. सुताम्	5. वाटिकायाम्
3	शतम्, अष्टादश, एकः, एकम्, एका				
4	1. शतानि	2. पञ्च	3. तिस्रः	4. द्वौ	5. द्वे
	6. चत्वारः	7. तिस्रः	8. पञ्च	9. द्वौ	10. चतस्रः
5	1. तिस्रः	2. एका	3. चत्वारः	4. पञ्च	5. द्वौ
	6. अष्ट	7. सप्त	8. द्वे	9. त्रयः	10. एकः
6	1. एकः	2. पञ्च	3. षट्	4. नव	5. द्वौ
	6. तिस्रः	7. चत्वारि	8. सप्त	9. अष्ट	10. दश
	11. एकादश	12. द्वादश	13. चत्वारः	14. त्रीणि	15. चतस्रः

अभ्यास-कार्यपत्रिका-59

संख्या:

1	1. एका अध्यापिका	2. द्वे नार्यौ	3. तिस्रः सेविकाः	4. चतस्रः पुत्र्यः	5. पञ्च भगिन्यः
2	1. एकस्याम्	2. एकस्य	3. एकया	4. एकस्मै	5. शतम्
	6. एकम्	7. तिसृषु	8. तिस्रः	9. चतुर्षु	10. त्रयाणाम्
3	1. द्वे	2. त्रीन्	3. त्रिभ्यः	4. चतुरः	5. एकस्मिन्
	6. एकेन	7. त्रिभिः	8. चतुर्भिः	9. पञ्च	10. एकस्मात्
4	1. पञ्चचत्वारिंशत्, त्रयोविंशतिः, द्वाविंशतिः, पञ्च				
	2. पञ्च, एकः, द्वे, त्रीन्				
	3. एकः, द्वौ, त्रयः, पञ्च				
	4. एकम्, एकः, द्वाभ्याम् मित्राभ्याम्				

अभ्यास-कार्यपत्रिका-60 (अशुद्धि संशोधनम्)

कर्ता सम्बन्धि अशुद्धिः

1	1. ललना	2. अम्बा	3. पत्राणि	4. पुष्पे	5. विद्या
	6. त्वम्	7. पुत्राः	8. मित्रम्	9. यूयम्	10. त्वम्

2. 1. (ii) 2. (iv) 3. (v) 4. (ii) 5. (iii)
3. 1. वयं ह्यः न अगच्छाम। 2. छात्राः विद्यालयं गच्छन्ति।
3. भवान् किं करोति? 4. श्वः सः तत्र न गमिष्यति।
5. पाण्डवाः पञ्च आसन्। 6. लोभः न कर्तव्यः।
7. ते बालिके नर्तयन्तः। 8. ताः कन्याः भोजनम् अपचन्।
9. त्वं जलं पिबसि। 10. यूयं गृहं गच्छत।
4. 1. (क) सेवते 2. (ख) नस्यति 3. (ख) नेष्यति 4. (क) पास्यामि
5. (क) वत्स्यथः

अभ्यास-कार्यपत्रिका-61

1. 1. पत्रम् 2. गृहम् 3. पाठान् 4. वृक्षाः 5. मित्रम्
6. धनम् 7. लतायाम् 8. जलम् 9. दुग्धम् 10. फलानि
2. 1. (क) एका 2. (क) त्रयः 3. (क) शतम् 4. (क) द्वौ 5. (क) त्रयः
3. 1. कस्याम् 2. इमाः 3. गुणवती 4. मलिनानि 5. श्वेतम्
6. एकः 7. चत्वारः 8. सर्वाः 9. त्रीणि 10. सुन्दराणि
4. 1. चतुर्थी 2. तृतीया 3. द्वितीया 4. तृतीया 5. सप्तमी
6. पंचमी 7. पंचमी 8. द्वितीया 9. चतुर्थी 10. सप्तमी

अभ्यास-कार्यपत्रिका-62

मिश्रिताभ्यासः

1. 1. ह्यः 2. एका 3. तस्याम् 4. अकरवम्
2. 1. एषः 2. अस्य 3. प्रवीणा 4. अस्ति
3. 1. कः 2. भ्राता 3. तम् 4. आगच्छत्
4. 1. पठन्ति 2. शतम् 3. श्वेतवर्णः 4. रमणीयम् 5. द्वितीयः
6. किम् 7. मूर्खम् 8. वृक्षम् 9. प्रकृत्या
10. नेत्रेण, कर्णाभ्याम् 11. द्विचक्रिकया 12. रोदनेन 13. गुरवे 14. स्वाध्यायात्
15. अम्बायाः 16. विद्या 17. पास्यन्ति 18. जनकेन

अभ्यास-प्रश्नपत्रम्-1

खण्ड: 'क' (अपठितांश-अवबोधनम्)

- 1 I. (क) उज्जयिन्याम् (ख) माधवः (ग) नकुलः (घ) सर्पम्
II. (क) गमनात् पूर्वं ब्राह्मणः स्वपालितम् नकुलम् बालस्य रक्षार्थं नियुक्तम् अकरोत्।
(ख) ब्राह्मणः नकुलम् अमारयत्।
III. (क) (iv) दृष्ट्वा (ख) (iv) नकुलाय (ग) (iii) नकुलः (घ) (ii) सप्तमी
IV. नकुल-सर्प-कथा

खण्ड: 'ख' (रचनात्मक-लेखनम्)

- 2 (i) सप्रेम नमस्ते। (ii) भवतः (iii) प्राप्तम् (iv) सन्तोषः
(v) अङ्गान् (vi) साधुवादान् (vii) तुभ्यम् (viii) कामये
(ix) पितृभ्याम् (x) मित्रम्
- 3 1. एतत् सभागारस्य चित्रम् अस्ति।
2. सभागारे प्रधानाचार्यः ध्वनिनिवस्तारकयन्त्र-माध्यमेन छात्रान् सम्बोधयति।
3. छात्राः तूष्णीं स्थित्वा प्रधानाचार्यस्य सम्बोधनं शृण्वन्ति।
4. मञ्चे एका शिक्षिका द्वौ च शिक्षकौ उपविष्टाः सन्ति।
5. भित्तौ घटिका दृश्यते।

खण्ड: 'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

- 4 (अ) (क) (iv) सप्तमी (ख) (iii) चतुर्थी (ग) (iii) पंचमी
(आ) (क) छात्रः (ख) सरोवरात् (ग) मञ्चे
- 5 (अ) (क) पिबतः (ख) गमिष्यन्ति (ग) अतिष्ठम्
(आ) (क) नमामि (ख) वत्स्यति (ग) अपश्यः
- 6 (क) दुष्टान् (ख) रथेन (ग) छात्राय
- 7 (क) (i) गत्वा (ख) (ii) परि+त्यज्+त्यप् (ग) (i) दृश् + क्त्वा (घ) (ii) विलोक्य

8	(क) पुस्तकालयः	(ख) सुरेशः	(ग) सूर्य + उदयः	(घ) महा + ऋषिः
9	(क) बहिः	(ख) वृथा	(ग) विना	(घ) मा
10	(क) चतस्रः	(ख) त्रीणि	(ग) द्वे	(घ) एकम्
11	(क) गृहम् आगत्य पठामि।	(ख) मह्यम् तक्रं न रोचते।	(ग) गङ्गायाः जलं पवित्रम् अस्ति।	(घ) त्वं रामश्च तत्र गच्छतम्।

अभ्यास-प्रश्नपत्रम्-2

खण्डः 'क' (अपठितांश-अवबोधनम्)

- 1 I. (क) एकः विदेशीयः (ख) भारतीयः
- II. (क) विदेशीयेन उक्तम्—“मूलभूतं परिवर्तनं जातम्। आस्तिकोऽस्मि संजातः।”
(ख) तस्य प्रतिगमनकाले भारतीयेन पृष्टम्—भारतनिवासेन तव विचारेषु किञ्चित्परिवर्तनं किम्?
- III. (क) पृष्टम् (ख) विहाय (ग) क्त्वा (घ) वस्
- IV. भारतस्य धर्मप्राणता।

खण्डः 'ख' (रचनात्मक-लेखनम्)

- 2 (i) पत्रात् (ii) अस्माभिः (iii) अहम् (iv) वृक्षाणाम्
(v) स्थापनीयाः (vi) दूषितानि (vii) न्यूना (viii) पर्यावरणस्य
(ix) कुशलम् (x) तव
- 3 1. एतत् गणतन्त्रदिवसस्य चित्रम् अस्ति।
2. सैनिकाः पथसंचलनं कुर्वन्ति।
3. ते सर्वे सैन्यवस्त्राणि टोपिकाः च धारयन्ति।
4. सैनिकाः देशं रक्षन्ति।
5. पृष्ठतः भारतद्वारं (इंडिया गेट) दृश्यते।

खण्ड: 'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

- 4 (अ) (क) (ii) चतुर्थी (ख) (ii) तृतीया (ग) (i) पंचमी
(आ) (क) अहम् (ख) भानोः (ग) कृषकेन
- 5 (अ) (क) अगर्जन् (ख) आगच्छतु (ग) भवेम
- 6 (क) छात्रेभ्यः (ख) अध्यापकात् (ग) व्याकरणे
- 7 (क) (ii) गन्तुम् (ख) (i) रक्ष् + तुमुन् (ग) (ii) आगत्य (घ) (ii) दृष्ट्वा
- 8 (क) अत्यधिकम् (ख) सदैव (ग) सु + अल्पम् (घ) पितृ + आज्ञा
- 9 (क) तत्र (ख) अलम् (ग) प्रति (घ) इतस्ततः
- 10 (क) एकः (ख) द्वे (ग) दश (घ) सप्त
- 11 (क) ते कन्ये पठतः। (ख) अग्निः तीव्रः अस्ति।
(ग) पिता पुत्राय कुर्धति। (घ) सः पाठं स्मरति।